

Vihreät De Gröna

Vihreiden kriminaalipoliittisen työryhmän linjapaperi, tammikuu 2007

Parasta kriminaalipolitiikkaa on hyvä sosiaalipolitiikka

Johdanto

1. Syrjäytyminen aiheuttaa rikollisuutta

Autetaan ajoissa
Alkoholiverotusta on nostettava

2. Toimiva oikeusjärjestelmä on oikeusvaltion perusta

Toimiva tuomioistuin takaa oikeudenmukaisuuden
Oikeusavun saatavuus tulee turvata
Valtakunnalliset sovittelukäytännöt yhdenmukaisiksi
Rikoksen uhrin on saatava tarvitsemaansa apua
Poliisin tulee olla kaikille saatavilla
Oikein hoidettu vankeusaika lisää kaikkien turvallisuutta

3. Vankilukua on laskettava ja uutta vankeuslakia on noudatettava

Resurssit kuntoon ja vankiluku laskuun
Koventuneet asenteet näkyvät rangaistuskäytännössämme
Seuraamusjärjestelmää on kehitettävä
Sakonmuuntorangaistuksesta on luovuttava
Sopimushoito vaihtoehdoksi vankeudelle

4. Ammattitaitoa ja työssä jaksamista on tuettava

Poliisitoiminnan korkea taso on säilytettävä
Vankeinhoitajien työssä jaksamista on tuettava
Etsivä työ osaksi sosiaali- ja terveysalojen koulutusta

5. Tulevaisuuden haasteet

Johdanto

Kriminalipolitiikalla pyritään vähentämään rikollisuutta ja vähentämään sen haittoja. Rikollisuuden haittoihin kuuluvat esim. uhrien ja uhrien läheisten kärsimykset ja taloudelliset tappiot, yleinen turvattomuus, rikosentekijän ja rikosentekijän läheisten kärsimykset sekä yhteiskunnan taloudelliset tappiot kontrollijärjestelmän ylläpitämisestä.

Suomalaisen yhteiskunnan perusarvot on pitkälti kirjattu perustuslain perusoikeussäännöksiin. Perusoikeudet vaikuttavat ratkaisevasti kriminaalipolitiikkaan. Kriminaalipolitiikan päämäärät ja arvot ovat aikaan ja paikkaan sidottuja.

Suomessa 1960-luvulta lähtien noudatettu niin kutsuttu uusklassinen kriminaalipolitiikka korostaa yleisestävien näkökohtien merkitystä rikosentorjunnassa. Yleisestävä vaikutus syntyy rikoslainsäädännön moraalialueen luovan vaikutuksen kautta. Ihmiset noudattavat lakia koska kokevat lain rikkomisen moraalisesti vääräksi. Rangaistus määrätään rikoksen törkeyden perusteella, ei tekijän rikollisen elämäntavan vuoksi.

Uusklassisessa kriminaalipolitiikassa otetaan huomioon useita näkökohtia, kun päätetään rangaistustasosta. Perusteltu rangaistustaso riippuu siitä (1) kuinka hyvin rangaistusjärjestelmä estää rikoksia, (2) kuinka paljon järjestelmä rasittaa yhteiskuntaa ja yksilöitä sekä (3) mitä muita keinoja yhteiskunnalla on käytettävissä rikollisuusongelman ratkaisemiseksi. Yhtä yksinkertaista ratkaisua mihinkään kriminaalipoliittiseen ongelmaan ei ole.

Kriminaalipolitiikka kuuluu kunkin valtion suvereniteetin ydinalueeseen. Euroopan unionin jäsenmaiden sisällä on rikosoikeudella ja kriminaalipolitiikalla hyvin suuria kansallisia eroja. Kun Suomi liittyi unioniin, kansalle kerrottiin yksiselitteisesti, että oikeuspolitiikka ja rikos- ja kriminaalipolitiikka kuuluvat jatkossakin kansallisvaltioiden toimivaltaan. Vanhasen hallituksen ohjelmassa linjataan, että Suomi kannattaa EU:n oikeuspoliittisessa yhteistyössä päätösten keskinäisen tunnustamisen periaatetta. Tätä pidetään EU:n harmonisointipolitiikan vaihtoehtona.

Viime vuosina Vanhasen hallituksen myötävaikutuksella EU:n kehitys on kuitenkin lähtenyt voimakkaasti toiseen suuntaan lähes ilman mitään kansalaiskeskustelua. Alun perin oli tarkoitus, että rikosoikeudellisen ja kriminaalipoliittisen yhteistyön tuli rajautua vain poikkeuksellisen vakavaan ja rajat ylittävään rikollisuuteen, kuten terrorismiin. On kuitenkin yhä enemmän viitteitä siitä, että rikos- ja kriminaalioikeuden alalla harmonisoidaan myös tavanomaista rikollisuutta koskevia normeja. Tämä on omiaan ankaroittamaan pohjoismaisesta rikoslainsäädäntöä. Samalla kriminaalipolitiikka muuttuu meille vieraalla ja ei toivotulla tavalla.

EU:n omien arvioiden mukaan erot vankimäärissä suhteessa väestöön ovat suuria. Britanniassa ja eräissä uusissa jäsenmaissa on jopa kuusi kertaa enemmän vankeja kuin Pohjoismaissa. Vihreiden mielestä Pohjoismaiden on yhdessä pidettävä puolensa kriminaalipolitiikan eurooppalaistumista vastaan. Vihreässä kriminaalipolitiikassa pääpaino on rangaistustason sijaan yhteiskunnallisesti toimivassa sosiaalipoliittisessa pohjatyössä. Vihreä kriminaalipolitiikka lähtee perusajatuksesta, että hyvä sosiaalipolitiikka on myös parasta kriminaalipolitiikkaa.

1. Syrjäytyminen aiheuttaa rikollisuutta

Autetaan ajoissa

Kaikkia ongelmia ei aina tarvitse ratkaista, ne voidaan myös ehkäistä. Kriminaalipolitiikassakin ehkäisevät keinot ovat yksilön ja yhteiskunnan kannalta paras vaihtoehto. Varhainen vaikuttaminen ja syrjäytymisriskin minimointi on aloitettava jo äitiysneuvolassa ja sen tulee jatkua läpi ihmisen elämänkaaren. Toimiva neuvola- ja päivähoitojärjestelmä, lasten huostaanottojen määrä ja koulujen erityisopetuksen taso vaikuttavat suoraan tulevien vuosien vankimäärään.

Suurimmat rikollisuuden ennaltaehkäisyn muutostarpeet liittyvät jo hyvin nuorten lasten ja heidän perheidensä saamaan apuun ja hoitoon. Turun Yliopiston oikeus- ja lääketieteellisten tiedekuntien yhteishankkeena teettämän tuoreen seurantatutkimuksen mukaan noin 10 % suomalaisista pojista tekee noin puolet kaikista rikoksista. Tässä poikajoukossa on huomattava määrä sellaisista persoonallisuushäiriöistä, psyykkisiä ongelmista tai oppimisvaikeuksista kärsiviä, jotka olisi voitu parantaa terapialla, oikein kohdennetulla sosiaalityöllä tai joskus myös lääkehoidolla.

Kasautunut huono-osaisuus ja siitä johtuva syrjäytyminen on usein periytyvää. Vihreiden mielestä perheiden ongelmiin tulee puuttua jo ennen kuin lapset alkavat oireilla. Huomion ei tule ainoastaan kohdistua jo syrjäytyneisiin perheisiin, sillä tipahtaminen yhteiskunnan turvaverkosta voi tapahtua kenelle tahansa.

Vuonna 2006 voimaan astuneen nuorisolain yhtenä keskeisenä tavoitteena on nuorten sosiaalinen vahvistaminen. Sosiaalisella vahvistamisella tarkoitetaan syrjäytymisprosessin ehkäisemistä ja katkaisemista auttamalla nuorta löytämään omat voimavaransa. Sosiaalinen vahvistaminen tapahtuu nuoren ehdoilla.

Yhteiskunnan olemassa olevat tuki- ja apukeinot eivät enää tavoita kaikkia syrjäytymisvaarassa olevia nuoria. Tarvitaan myös uusia nuorisotyön keinoja, joilla nuorten syrjäytymistä voidaan ehkäistä. Moniammatillista yhteistyötä on kehitettävä ja toiminnalle on taattava tarvittavat määrärahat.

Nuorten rikolliseen oireiluun on puututtava välittömästi. On monia hyviä projekteja, joissa poliisi, syyttäjät, koulut, sosiaalitoimi ja nuorisotoimi tekevät kohdennettua yhteistyötä nuorten rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamiseksi. Viranomaisten välisen yhteistyön tulee olla itsestään selvä tapa toimia kaikkialla.

Syrjäytyminen johtaa usein päihteiden liikkakäyttöön ja rikollisuuteen. Syrjäytyneet ovatkin usein moniongelmaisia. Myös pitkäaikaissairaat ja vammaiset ovat vaarassa syrjäytyä, jos heidän erityistarpeitaan ei oteta huomioon sosiaalipalveluiden tarjonnassa.

Perinteiset keinot syrjäytymisen estämisessä ovat edelleen tärkeitä: työvoimapolitiikka, toimiva sosiaaliturvajärjestelmä, perusterveydenhuolto, perhe- ja kaupunkisuunnittelu, nuorisotoiminta sekä päihdepolitiikka. Koska yhteiskunnalliset ongelmat ovat kärjistyneet, tarvitaan myös uusia moniammatillisia tukipalveluita.

Alkoholiverotusta on nostettava

Alkoholismi on suomalaisille todellinen ongelma, jota esiintyy kaikissa sosiaaliluokissa. Lasten ja nuorten huostaanotot ovat lisääntyneet viimeisten vuosien aikana rajusti nimenomaan päihderiippuvuuden takia. Työikäisten suomalaismiesten yleisin kuolinsyy on alkoholi.

Alkoholilla on keskeinen rooli suomalaisessa rikollisuudessa. Valtaosa väkivalta- ja henkirikoksista tehdään alkoholin vaikutuksen alaisena. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tuoreen arvion mukaan suuri osa väkivallantekijöistä ja rikoksen uhreista on ollut tekohetkellä alkoholin vaikutuksen alaisena. Poliisin rekisterimerkintöjen mukaan alkoholihumalassa olleiden tekijöiden osuus on viime vuosina ollut henkirikoksissa 64 %, henkirikosten yrityksissä 70 % ja pahoinpitelyrikoksissa 71 %. Viinaveron jälkeen väkivallatilastoissa näkyi merkittävä piikki, joka myöhemmin tasaantui. Kuitenkaan yhteys viinan saannin ja väkivallan välillä ei ole muuttunut parempaan suuntaan. Alkoholiveron keventäminen oli siis kriminaalipoliittisestikin ajateltuna erittäin huono linjaveto.

Alkoholiverotusta on ehdottomasti kiristettävä. Vihreät ovat jo kolme vuotta esittäneet alkoholiverotuksen kiristämistä tuloksetta. Alkoholin suurkulutus vaikuttaa nopeuttavasti ihmisten syrjäytymiseen. Alkoholiveroa korottamalla saadaan rahoitettua päihdekuntoutusta ja muita alkoholista koituvia haittakustannuksia. Vihreä eduskuntaryhmä on koko ajan vastustanut alkoholiveron alentamista muiden kuin mietojen viinien osalta.

2. Toimiva oikeusjärjestelmä on oikeusvaltion perusta

Toimiva tuomioistuin takaa oikeudenmukaisuuden

Oikeuslaitoksen resurssit ovat riittämättömät ja käsittelyajat liian pitkiä. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kiinnittänyt huomiota ongelmaan. Oikeuslaitoksen resurssit eivät ole seuranneet poliisin lisääntyneitä resursseja, mikä näkyy syyteharkinta-aikojen ja käsittelyaikojen pitenemisenä ja sitä kautta kansalaisten perustuslaillisen oikeusturvan heikkenemisenä.

Valtion tuottavuusohjelmassa aiotaan vähentää oikeusministeriön hallinnonalalta 720 virkaa vuosina 2007—2011. Vaarana on, että yleinen luottamus oikeuslaitokseen ja oikeusturvan toteutumiseen heikkenee, eikä tuomioistuin pysty toteuttamaan oikeudenmukaisuutta toiminnassaan. Vihreiden mielestä oikeuslaitoksen toimivuus tulee turvata.

Oikeusavun saatavuus tulee turvata

Valtio vastaa oikeusapupalvelusta. Oikeusavun tasapuolinen saatavuus tulee turvata asuinpaikkakunnasta riippumatta. Oikeusapujärjestelmän toimivuus vaatii pikaista uudelleen selvittämistä. Monilla pienillä paikkakunnilla ei ole henkilökohtaista oikeusapua saatavilla. Lähin oikeusapu-toimisto voi sijaita kymmenien kilometrien päässä, eikä kaikkialla ole toimivaa joukkoliikennejärjestelmää. Matkasta koituvat kustannukset voivat estää oikeusavun hakemisen. Kun oikeusapua ei ole kohtuullisen matkan päässä saatavilla, on valtion maksettava asiakkaan matkakulut.

Valtakunnalliset sovittelukäytännöt yhdenmukaisiksi

Kesäkuusta 2006 lähtien lääninhallitukset veloitettiin järjestämään sovittelutoiminnan edellytykset jokaiselle paikkakunnalle. Palvelua tuottavat paikkakunnasta riippuen joko kunnalliset sovittelutoimistot tai yhdistykset ja sovittelijoina toimivat koulutetut vapaaehtoiset.

Oikein toimiessaan sovittelu voi vaikuttaa rikoksesta koituviin sosiaalisiin ja henkisiin haittoihin ja se tuo kustannussäästöjä keskimäärin 850 € sovittelukerralta. Silloin sovittelu vähentää osaltaan tuomioistuinten juttukuormaa. Lisäksi hyvin hoidetun sovittelun on havaittu vähentävän rikoksen uusimisriskiä.

Sovittelussa pyritään vuorovaikutukseen tekijän ja uhrin välillä. Sovittelu on aina vapaaehtoista. Sovittelu ei välttämättä vaikuta rikoksen käsittelyyn käräjäoikeudessa. Joissain tapauksissa sovittelu voi toimia lieventävänä tekijänä rangaistusta määrättäessä, tai syyttäjä voi joissain tapauksissa sovittelun jälkeen tehdä syyttämättä jättämispäätöksen.

Sovittelukäytännöt ovat ikävä kyllä hyvin kirjavat eri käräjäoikeuksien ja kihlakuntien alueilla. Sovitteluasiakirjat eivät aina kulkeudu jutun mukana syyttäjältä käräjätuomareille. Lain tavoitteiden tasavertaista toteutumista tulee valvoa ja yhteisiä käytäntöjä kehittää sekä luoda yhtenäiset linjat sille, millaisia rikoksia sovitteluun otetaan ja huolehtia asiakirjojen kulusta. Vihreiden mielestä sovittelukäytäntöä tulisi suunnata nimenomaan nuoriin rikoksentekejiin ja vähäisenä pidettyihin rikoksiin. Tällöin varhaisen puuttumisen avulla päästäisi vaikuttamaan nuoren rikoksentekejän uusimisriskiin.

Vapaaehtoisten sovittelijoiden koulutukselle tulee kehittää valtakunnallisia koulutussisältöjä. Koulutusta tulee laajentaa ja monipuolistaa. Yksittäisen henkilön valitsemiseksi koulutukseen on luotava valtakunnalliset käytännöt. Vihreät katsovat että sovittelutoiminnan yleistyessä on ehdottomasti syytä kehittää sovittelijoille ammattimaisempaa koulutusta sovittelijoiden, uhrin ja tekijän oikeusturvan takaamiseksi.

Rikoksen uhrin on saatava tarvitsemaansa apua

Rikosten uhrin ovat eriarvoisessa asemassa asuinkunnasta riippuen. Paikkakunnilla on hyvin erilaiset toimijaverkostot ja näin ollen epätasa-arvoiset resurssit vastata uhrien tarpeisiin. Kaikkialla ei ole lainkaan saatavilla akuuttia kriisiapua, saati pitkäkestoista terapiaa. Suurilla paikkakunnilla toimii viranomaisavun lisäksi uhrien tukemiseen erikoistuneista kolmannen sektorin toimijoita. Kaikissa kunnissa tulee olla saatavilla vähintään akuuttia kriisiapua rikosten uhreille. Vihreiden mielestä kolmannen sektorin toimintaedellytykset tulee turvata myös kasvukeskuksien ulkopuolella.

Lähisuhdeväkivallassa tekijöitä ovat sekä naiset että miehet. Kumpakin sukupuolta oleville tekijöille ja uhreille sekä perheiden lapsille tulee taata tarvittava apu. Myös toistuvan väkivallan uhriksi joutunut tarvitsee pitkäaikaista terapiaa uhritumiskierteen katkaisuun. Vihreät haluavat kattavia ja toimivia apukeinoja myös uhrituneille.

Uusi rikosvahinkolaki paransi merkittävästi rikoksen uhrin asemaa. Lakivaliokunta on kuitenkin kiinnittänyt huomiota siihen, että rikosvahinkokorvauksien aiheuttamia menoja on toistuvasti jouduttu kattamaan lisätalousarvioilla. Valtionkonttori on joutunut odottamaan seuraavaa lisätalousarviota, joten uhrin ovat joutuneet odottamaan korvauksia kohtuuttoman pitkään. Vihreiden mielestä tämä ei ole asianmukaista.

Maksettavien rikosvahinkokorvausten yhteissumma on vuosittain yli 10 miljoonaa euroa. On huomattava, että uusi rikosvahinkolaki ei käytännön syistä ole vielä juuri vaikuttanut tähän toteutumaan. Jos syyttömästi vangituille ja tuomituille maksettavat korvaukset pysyvät vakiintuneella tasollaan ja rikosvahinkokorvausten kokonaismäärä - uuden lain vaikutusta huomioon ottamatta - pysyy ennallaan, vaatii pelkästään nykytasoisten korvausten rahoittaminen merkittävästi lisärahoitusta.

Poliisin tulee olla kaikille saatavilla

Kansalaisten perusturvallisuuden tunteeseen vaikuttaa ratkaisevasti se, kuinka helposti ja nopeasti poliisi saadaan paikalle ja kuinka hyvin poliisi näkyy katukuvassa. Kaikilla poliisilaitoksilla on oltava valmius ympärivuorokautiseen itsenäiseen hälytystoimintaan. Poliisipalvelujen saatavuus on taattava myös pienillä paikkakunnilla ja haja-asutusalueilla.

Suhteessa asukasluukuun Suomessa on vähiten poliiseja Euroopassa. Yksi suomalaispoliisi vastaa noin 650 asukkaan turvallisuudesta. Sama luku on muissa EU-maissa keskimäärin 350 ja muissa Pohjoismaissa noin 550. Valtion tuottavuusohjelman on määrä karsia olemassa olevista poliisiviroista vielä 365 virkaa. Vihreiden mielestä poliisien määrää on lisättävä muiden EU-maiden tasolle. Vihreät vaativat, että virat tulee kohdentaa lähipoliisitoimintaan ja rikostutkintaan, eikä vain Keskusrikospoliisin toimintaan.

Suurilta paikkakunnilta on hyviä kokemuksia poliisin ja sosiaalitoimen yhteistyöstä. Tämä yhteistyö tulee laajentaa koko maan kattavaksi. Vihreiden mielestä kotihälytystapauksissa pääsääntönä tulisi olla sosiaalityöntekijän mukana olo.

Oikein hoidettu vankeusaika lisää kaikkien turvallisuutta

Suomessa on useita vankiloita, joissa asuinselleistä puuttuu wc-tilat ja vangit tekevät tarpeensa ämpäreihin. EU:n ihmisoikeustuomioistuin on jo huomauttanut asiasta. Vankiloiden peruseräparannusohjelman toteutumista tulee kiirehtiä. Tarvittavat määrärahat peruskorjauksiin on löydettävä.

Vangeilla on oikeus saada palvelua itseään koskevissa asioissa suomeksi tai ruotsiksi. Tämä ei toteudu kaikissa vankiloissa. Ruotsinkielisen henkilökunnan kouluttamiseen ja palkkaamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Myös muiden kieli- ja kulttuurivähemmistöjen asemaa vankiloissamme tulee parantaa.

Vankeusajan tulee tukea päihteettömyyteen. Eri arvioiden mukaan 70—90 prosenttia vangeista käyttää päihteitä. Päihteitä kulkeutuu vankiloihin kirjepostin, vierailijoiden ja lomalaisten mukana. Vangeilla tulee olla mahdollisuus päihteettömyyteen vankeusaikana ja siksi päihteettömien osastojen toiminnalle tulee taata riittävät resurssit.

Henkilökunnan riittävä määrä on edellytys vankien oikeuksien toteutumiselle. Vangilla on lakisääteinen oikeus vapaa-ajan viettoon ja kirjastopalveluihin vankeusaikana. Vapaa-ajan ohjaajien virkoja tulee lisätä tai velvoittaa vankilat ostamaan tarvittavat palvelut ulkopuolelta.

Vangilla on myös oikeus työntekoon tai opiskeluun. Tänä päivänä lakisääteiseen toimintaan voi osallistua vain alle 60 % vangeista resurssipulan vuoksi. Erityisesti erillään asuvien osastoilla näitä

oikeuksia ei pystytä toteuttamaan henkilöstöpulan vuoksi. Huolehditaan myös näiden niin sanottujen pelkääjävankien oikeuksista.

Vankien perusterveydenhuollosta on huolehdittava nykyistä paremmin. Vankiloissa tulee olla riittävästi erityisosaamista päihde-, mielenterveys- ja sosiaalityöstä. Vihreiden mielestä tähän tavoitteeseen päästään vain erottamalla terveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon rahoitus vankiloiden omista toimintabudjeteista.

Usein heikoimmassa asemassa ovat vapautuvat vangit. Pelkkä asunnon, toimeentulon ja peruspalveluiden löytyminen saattaa tuottaa suuria ongelmia. Jotta vanki ei vapautumisensa jälkeen jäisi heitteille, on kotikunnan, vankilan ja kriminaalihuoltolaitoksen viranomaisten yhdessä vangin kanssa suunniteltava elämää vapautumisen jälkeen.

Uusi vankeuslaki jakaa vankilat sijoittajayksiköihin ja sijoitusyksiköihin. Jokaiselle vangille kuuluisi lain mukaan tehdä riski- ja tarvearviointi, sekä henkilökohtainen vapautumissuunnitelma ensin sijoittajayksikössä, josta hänet ohjataan sopivaan sijoitusyksikköön. Todellisuudessa resurssipulan vuoksi riski- ja tarvearvioita tehdään vain murto-osalle vangeista. Riski- ja tarvearviointia pystytään soveltamaan pääsääntöisesti vain pitkäaikaisvankeihin.

Vankeusaikana mahdollisesti aloitettu päihde- tai mielenterveyskuntoutus jää usein kesken vangin vapauduttua. Kotikunnalla ei ole aina tarvittavia resursseja jatkaa vankeusaikana alkanutta kuntoutusta, eikä tietoa vankeusaikana toteutetuista päihde- ja mielenterveysohjelmista. Vapautumissuunnitelma ei riitä, ellei kuntia saada sitoutumaan yhteisiin tavoitteisiin.

Väkivaltarikollisille ja seksuaalirikollisille on saatavilla erilaisia toimintaohjelmia, joilla rikolliseen käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa. Vihreiden mielestä seksuaalirikollisille suunnattu STOP-ohjelman ja väkivaltarikollisille suunnattujen toimintaohjelmien määrärahat on turvattava.

3. Vankilukua on laskettava ja vankeuslakia noudatettava

Resurssit kuntoon ja vankiluku laskuun

Vankien määrä on vuosien 1999 ja 2005 välillä kasvanut 40—50 %. Rikollisuus on vastaavana aikana lisääntynyt vain 2 %. Vankeinhoito onkin viime vuosina ollut vankilukuun nähden pahasti aliresursoitu. Suhteutettuna vuoden 1999 tilanteeseen vankeinhoidosta puuttuu 50 miljoonaa euroa vuodessa. Näin ei voi jatkua.

Samaan aikaan uusi vankeuslaki on lisännyt vankeinhoidon sisällöllisiä vaatimuksia. Lain keskeisenä tavoitteena on uusintarikollisuuden vähentäminen, johon pyritään vankien riski- ja tarvearviointijärjestelmän avulla. Vanki sijoitetaan henkilökohtaisen vankeusajan suunnitelman mukaiseen laitokseen ja hänen kanssaan laaditaan vapautumissuunnitelma. Uusi järjestelmä vaatii perustamaan kokonaan uusia erityissuunnittelijoiden virkoja. Uuden vankeuslain tavoitteet ovat hyvät, mutta henkilökunnalla ei ole mahdollisuutta toteuttaa niitä.

Vankeinhoidon resurssit on välittömästi nostettava vastaamaan nykytarvetta. Vuoteen 2015 mennessä on tavoitteeksi otettava vankiluvun lasku takaisin 1900-luvun lopun tasolle.

Koventuneet asenteet näkyvät rangaistuskäytännössä

Kasvaneen vankiluvun taustalla ovat pääasiassa koventuneet rangaistukset. Tuomioistuimet ovat määränneet aiempaa lievemmistä rikoksista rangaistukseksi vankeutta ja myös aiempaa pitempiä vankeustuomioita. Erityisesti väkivaltarikoksista on annettu kovempia tuomioita kuin aiemmin, samoin huumausainerikoksista ja rattijuopumuksista.

Aiemmin mielentilatutkimuksen diagnoosi oli usein ”täyttä ymmärrystä vailla”. Nykyään tekijän todetaan hyvin harvoin olevan alentuneesti syntyneen, jolloin murhankin maksimirangaistus on vankeutta määrääjäksi. Mielentilatutkimuksessa tekijää pidetään yhä useammin terveenä, ellei hän ole kokonaan syyntakeeton, eli tahdosta riippumattomaan hoitoon määrättävä. Täysi-ikäisen terveen rangaistus murhasta on aina elinkautinen. Vankien määrään vaikuttaa osaltaan myös se, että presidentti Tarja Halonen on armahtanut vähemmän elinkautisvankeja kuin edeltäjänsä. Rangaistusten koveneminen ei perustu yksin lakimuutoksiin rangaistusasteikoissa. Tuomioistuimet käyttävät rangaistusasteikon yläpäästä aiempaa useammin. Yleisön asenteet rikollisia kohtaan ovat koventuneet ja ilmeisesti asenneilmapiiri etenkin ”keltaisessa mediassa” on vaikuttanut oikeusistuinten päätöksiin.

Ongelmallista on, että rangaistuskäytännössä on tapahtunut linjamuutos ilman poliittista päätöstä. Rangaistustason yleinen nosto ei ole hyvää kriminaalipolitiikkaa. Se nostaa kuluja ilman, että siitä on hyötyä. Yhteiskunnan varoja on paljon viisaampaa sijoittaa rikollisuutta ehkäisevään toimintaan kuin uusien vankiloiden rakentamiseen. Vihreiden tavoitteena on rikollisuuden ja vankiluvun laskeminen, ei nostaminen.

Seuraamusjärjestelmää on kehitettävä

Maamme vankiloissa istuu tuomittuina paljon sellaisia ihmisiä, joiden oikea paikka olisi päihde- tai mielenterveyskuntoutuksessa eikä vankilassa. Nykyresursseilla vankilat eivät voi tarjota näille ihmisille tarvittavaa apua. Päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen on oltava kaikkien tarvitsijoiden saatavilla. Se ehkäisee myös rikollisuutta.

Sakko- ja vankeusrangaistukset ovat keskeisiä keinoja suomalaisessa rangaistusjärjestelmässä. Nykyiset rangaistusmuodot eivät vaikuta rikoksen uusimisriskiin riittävästi. Vankeusrangaistus on yhteiskunnalle kallis ja tuloksia tuottamaton rangaistusmuoto ja sakkorangaistus on kärsinyt inflaation. Perinteisten rangaistusmuotojen rinnalle ja tilalle tarvitaan myös muuntotyypisiä rangaistusvaihtoehtoja. Vihreiden mielestä yhdyskuntapalvelua tulee lisätä ja liittää siihen tarvittaessa päihde- tai mielenterveyskuntoutusta.

Rikoksiin syyllistyneiden pääsy tarvittaessa mielentilatutkimuksiin tulee taata. Syyntakeettomiksi todettujen sekä vankeuteen tuomittujen mielenterveysongelmaisten on saatava tarvitsemansa hoito.

Sakon muuntorangaistuksesta on luovuttava

Sakkovankien päivittäinen lukumäärä on vaihdellut viimeisen kymmenen vuoden aikana sadan ja kahdensadan välillä. Ehdottoman vankeusrangaistuksen käyttämistä sakon muuntorangaistuksena on pidetty mm. rikosoikeudellisen suhteellisuusperiaatteen vastaisena, koska sakkotuomioon johtanut rikos on aikanaan arvioitu sen verran lieväksi, että siitä on tuomittu vankeusrangaistusta huomattavasti lievempi rangaistus.

Sakon muuntorangaistukseen tuomitut ovat usein päihdeongelmaisia, asunnottomia ja varattomia henkilöitä. Heillä ei ole rahaa maksaa sakkoja, joten vankeusrangaistuksen uhalla ei ole vaikutusta sakonmaksuun. Muuntamisesta aiheutuvat kustannukset ovat suuremmat kuin maksamatta jääneet sakot. Ruotsissa muuntorangaistuksia ei juurikaan määrätä.

Oikeusministeriön asettamat selvitysmiehet ehdottivat jo vuonna 2003, että maksamatta olevaa sakkoa ei muunnettaisi vankeudeksi niissä tapauksissa, joissa sakotettu on ulosotossa todettu tosiasiallisesti varattomaksi, tai muutoin voidaan todentaa henkilön varattomuus, eikä yleinen etu erityisesti vaadi muuntamista. Alle 18-vuotuisena tehdyistä rikoksista saatuja sakkoja ei pitäisi muuttaa vankeudeksi lainkaan. Vihreät vaativat, että selvitysmiesten ehdotus tulee saattaa voimaan.

Sopimushoito vaihtoehdoksi vankeudelle

Oikeusministeriön asettama toimikunta ehdotti vuonna 2002, että uusi sopimushoidoksi kutsuttava rangaistus päihdeongelmaisille rikoksenteijöille otettaisiin kokeiluluontoisesti käyttöön. Ehdotuksen mukaan sopimushoito olisi vaihtoehto ehdottomalle vankeusrangaistukselle ja se voitaisiin tuomita lähinnä sellaisille rikoksiin syyllistyneille, joilla alkoholin tai huumausaineiden väärinkäyttö on merkittävästi vaikuttanut rikoksen tekemiseen ja joita ei päihdeongelman vuoksi voida tuomita yhdyskuntapalveluun.

Sopimushoito voisi olla laitoshoidoa, avohoidoa ja kuntoutusta. Sopimushoitoa sovellettaisiin lähinnä toistuviin rattijuopumuksiin, omaisuusrikoksiin ja lieviin väkivaltarikoksiin syyllistyneille päihdeongelmaisille. Sopimushoitorangaistuksen täytäntöönpanosta vastaisi kriminaalihoitolaitos. Se tekisi syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä taikka omasta aloitteestaan selvityksen, jossa arvioitaisiin, onko sopimushoitoon mahdollisuuksia. Ruotsissa sopimushoitoa on sovellettu vuodesta 1988. Eduskunnan lakivaliokunta on jo useita vaalikausia peräkkäin vaatinut sopimushoidon käyttöön ottoa maassamme. Sopimushoito tulee saattaa osaksi seuraamusjärjestelmää myös Suomessa.

4. Ammattitaitoa ja työssä jaksamista on tuettava

Poliisitoiminnan korkea taso on säilytettävä

Suomessa poliisit ovat hyvin koulutettuja. Poliisin arkityö vaatii kuitenkin entistä enemmän vuorovaikutustaitoja hankalissa asiakastilanteissa selviämiseen. Vaikka suomalainen poliisikoulutus on kansainvälisessä vertailussa saavuttanut hyviä tuloksia, on poliisitoimintaa myös moitittu. Poliisin koventuneet otteet, vuorovaikutustaidot sekä valmiudet kohdata vaikeassa elämäntilanteessa tai kriisissä olevia asiakkaita ovat joutuneet kritiikin kohteeksi viime vuosina. Poliisikoulutuksessa tuleekin kiinnittää entistä enemmän huomiota ihmisten kohtaamisen perustaitoihin.

Poliisin arkityö on vaativaa. Raaistuneet rikokset ja kenttätyön resurssipula kuormittavat poliisien työssä jaksamista. Poliisien työhyvinvoinnista tulee huolehtia nykyistä paremmin. Kenttäpoliisit

tarvitsevat säännöllistä työnohjausta ja rankkojen työtilanteiden jälkeen mahdollisuuden käsitellä tilannetta ammattihenkilön johdolla. Näin ylläpidetään poliisien työmotivaatiota ja tuetaan työssä jaksamista.

Vankeinhoitajien työssä jaksamista on tuettava

Vankeinhoito kärsii virkavajeesta ja työvoimapulasta. Valtion tuottavuusohjelman mukaan virkoja karsitaan, vaikka virkoja tarvittaisi selkeästi lisää, jotta uuden vankeuslain mukaisista vankeinhoidon velvoitteista voidaan selviytyä. Vuodesta 2002 vankeinhoitajien ylitöiden määrä on noussut puolella ja sairastavuus 20 prosenttia. Kaikissa yksiköissä ei vankeinhoitajien työhyvinvoinnista huolehdita riittävästi. Työnohjauksesta ja työkohteiden kierrosta tulee huolehtia.

Henkilöstövaje välittyy myös vankiloiden toiminnalliselle tasolle, koska vankien lakisääteisiä toimintoja ei voida suunnitella ja toteuttaa asiaankuuluvalla tavalla. Tämä näkyy levottomuutena vankien keskuudessa, mikä lisää entisestään vankeinhoitajien työn kuormittavuutta. Vankien ongelmat ovat syventyneet vuosi vuodelta ja työ heidän parissaan on entistä vaativampaa. Riittävä koulutus on yksi edellytys työssä jaksamiselle. Vankeinhoidon koulutuksessa tulee ottaa entistä paremmin huomioon moniongelmaisen asiakkaan kohtaaminen ja auttaminen.

Vankeinhoidon kroonista työntekijäpulaa voidaan helpottaa vain sillä, että Rikosseuraamusalan koulutuskeskus ja laitokset alkavat tehdä yhteistyötä sijaisvartijoiden pätevöittämisiksi. Vihreiden mielestä alan työkokemuksen tulee olla etu koulutukseen hakiessa.

Etsivä työmuoto osaksi sosiaali- ja terveysalojen koulutusta

Etsivätyö on Norjassa kehitetty auttamistyön muoto, joka rantautui Suomeen 80-luvun lopulla nuorisotyön ja jengityön kehittämisen yhteydessä. Norjassa etsivätyötä opetetaan jopa yliopistoissa. Etsivätyön avulla voidaan ehkäistä syrjäytymistä, sillä se on kehitetty tavoittamaan asiakasryhmiä, joita muuten ei tavoitettaisi.

Sosiaalityössä esimerkiksi perhetyössä ja kotipalvelussa on mukana etsivätyön muotoja ja terveydenhuollossa etsivää työtä sovelletaan muun muassa psykiatrisessa kotihoidossa ja kotisairaanhoidossa. Myös jalkautuvatyö sisältää etsivätyön elementtejä. Etsivään työmuotoon ei Suomessa ole olemassa suoraa koulutusta. Siksi se pitää kiinnittää osaksi sosiaali- ja terveysalojen koulutusohjelmia.

5. Tulevaisuuden haasteet

Sisäisen turvallisuuden taso on Suomessa kansainvälisesti arvioiden hyvä. Suomi ei myöskään ole kansainvälisen terrorismin vakavan uhan kohdemaana. Suurempia uhkia yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle ovat syrjäytymisen lisääntyminen, nykyisen hallituksen epäonnistunut päihdepolitiikka, tietoyhteiskunnan haavoittuvuus, ympäristökatastrofit ja ulkomailta johdetun kovan rikollisuuden mahdollinen lisääntyminen.

Suomalaisen kriminaalipolitiikan suurin haaste on, miten syrjäytymiseen voidaan vaikuttaa. Rikollisuus ei Suomessa merkittävästi määrällisesti lisääntynyt, mutta pieni ryhmä ihmisiä tekee yhä vakavampia rikoksia. Pelkillä kontrollipolitiikan keinoilla kriminaalipoliittisiin haasteisiin ei voida vastata, vaan vaaditaan kokonaisvaltaisempaa lähestymistapaa. Toimiva sosiaali-, terveys- ja koulutuspolitiikka ovat pohjana onnistuneelle ja tuloksia tuottavalle kriminaalipolitiikalle myös tulevaisuudessa. Keskeiseksi haasteeksi nousee sosiaali- ja terveystieteiden työmuotojen kehittäminen paremmin sekä asiakkaan että yhteiskunnallisen muutoksen tarpeita vastaavaksi.

Resurssien uudelleen jakaminen on ajankohtaista. Rangaistuskäytäntöjä keventämällä ja seuraamusjärjestelmää kehittämällä saadaan vankilukua laskettua ja sitä kautta tulevaisuudessa vapautetaan resursseja päihde- ja mielenterveystyöhön. Vankivuosi maksaa kohtuuttoman paljon sen tuottavuuteen nähden. Paljon parempia tuloksia saadaan, kun hoitoa tarvitsevat ihmiset ohjataan sopimushoitoon vankeuden sijasta. Tämä takaa paremmin myös yhteiskunnan turvallisuuden. Alkoholiverotusta nostamalla saadaan lisäresursseja myös ehkäiseviin toimiin.

Selvä haaste suomalaiselle kriminaalipolitiikalle tulevaisuudessa on kansainvälistyminen. Tämä kattaa sekä rikollisuuden että kriminaalipoliittisten keinojen ja keskustelun kansainvälistymisen. Suomi on yhä suhteellisen turvallinen maa jota ylikansallinen rikollisuus ja terrorismi koskettavat toistaiseksi vain vähän.

Vihreät pitävät EU:n kehitystä hyvin huolestuttavana. Rajat ylittävän vakavan rikollisuuden torjunnassa, tutkinnassa ja jopa tietyissä vakavimmissa tapauksissa on kansainvälinen yhteistyö ja EU-harmonisointi paikallaan. Muilta osin on rohkeasti puolustettava pohjoismaiden klassista yhteiskuntapolitiikkaa, jonka osana on pyrkimys torjua rikollisuutta laaja-alaisesti.

Mainittakoon, että kansainvälisissä vertailuissa korkean rangaistustason maissa rikollisuus on yleensä tavallista yleisempää ja vakavampaa kuin matalan rangaistustason maissa. On löydettävissä myös yhteys sen välillä, että matalat rikosluvut ja maltilliset rikosasteikot ovat tyypillisiä suhteellisen tasa-arvoisille yhteiskunnille. Ankarina asteikoita käytetään suurten tulo- ja luokkaerojen maissa. Vaikka EU:n taholta paineet kriminaalipolitiikan yhdenmukaistamiseksi ja rangaistusjärjestelmän kiristämiseksi lisääntyvät, niin Suomen tulee määrätietoisesti torjua nämä muospaineet. Vihreiden mielestä Suomessa ei ole tarvetta merkittäviin kriminaalipoliittisiin linjamuutoksiin, koska kriminaalipolitiikan päälinjat ovat toimineet hyvin. Suomessa tilanne on parempi, kuin useissa muissa EU-maissa.

Vihreiden tavoitteena on tällä hetkellä avata Suomessa poliittista keskustelua siitä, mikä on johtanut asenteiden ja sitä kautta rangaistuskäytäntöjen kovenemiseen jo ennen EU-paineiden lisääntymistä. Missä kohden poliittinen linjamme on kääntynyt, vai onko linjaa edes tarkoituksen mukaisesti käännetty? Lisäksi Vihreät haluavat avoimen keskustelun siitä, mihin rangaistuskäytäntöjen kovenemisella pyritään, ja millaiseen tilanteeseen tämä tulevaisuudessa johtaa. Vihreät haluavat vähentää rikosten määrää ja alentaa vankilukua.

Linjapaperin on laatinut Vihreiden kriminaalipoliittinen työryhmä:
pj. Timo Ahonen, jäsenet Kalervo Aro, Tony Hagerlund, Kyösti Hager, Hannu Kokko, Mona Nylund, Elina Poikonen, Henna Ruusu, siht. Hanna-Kaisa Lähde-Summanen
Asiantuntijalausunnat: Tuija Brax, eduskunnan lakivaliokunnan pj.